

Mihš,ly Szentm&rtoni

IMATI PRIJATELJE I BITI PRIJATELJ

O prijateljstvu je već valjda rečeno sve što se reći može. Pa ipak, najgorča životna razočaranja, osobito u odraslih, nastaju upravo zbog nesporazuma između prijatelja. Kada se radi o prijateljstvima djece i adolescenata, u tom odnosu još se nekako snalazimo. Kod mladih prijateljstvo smatramo naravnom pojavom i nitko ne pravi problem u vezi s tim. Ali, začudo, svi postajemo prilično nesigurni i oprezni kada se radi o prijateljstvu odraslih. U mnogim brakovima prijateljstvo jednog od bračnih drugova s nekom trećom osobom često postaje izvorom ljubomore. Mladi koji su tek ušli u brak ne mogu zamisliti da njih dvoje nisu dovoljni jedno drugome pa često prekidaju svako prijašnje prijateljstvo. Kako prolaze godine, tako otkrivaju osjećaj praznine i nedostatak prijatelja. Nešto slično mogli bismo reći i za mnoge svećenike, koji možda i sami propovijedaju i kažu lijepe riječi o prijateljstvu, o njegovu božanskom porijeklu, ali kada bismo ih zapitali tko su im prijatelji, koliko ih imaju ili zašto ih nemaju, vjerojatno bismo ostali bez jasnog odgovora. Možda su upravo duhovne osobe najsumnjičavije prema prijateljstvu, osobito s osobama suprotnog spola: tako su ih odgajali da su napokon i sami povjerovali: bolje je ne imati prijatelja ili prijateljicu, jer će to prije ili kasnije, sigurno, loše završiti. Stoga svoj život nastoje urediti bez prijatelja, što neko vrijeme može čak izgledati dobro, ali će s vremenom, sigurno, postati nervozni, umorni, razočarani, osamljeni. Bez prijatelja život je prazan.

Potrebni su nam prijatelji prije svega radi vlastita osobnog dozrijevanja. Bez prijateljskih odnosa nema osobne ravnoteže. Jedan od pokazatelja osobne zrelosti upravo je sposobnost za trajne prijateljske odnose, tj. da se ti odnosi izgrade i uspješno održavaju. Jer, kao što ćemo vidjeti u ovoj raspravi, premda se prijateljstvo obično rađa spontano, za njegovu kvalitetu i trajnost odgovorni smo mi sami.

Ova studija želi upozoriti na neke psihološke momente prijateljstva. Vjerojatno nam neće pomoći u tome da od sutra steknemo desetak novih dragih, i simpatičnih prijatelja, ali možda će nam otkriti neke od razloga zašto nemamo prijatelja ili zašto nam je propalo neko prijateljstvo koje je toliko obećavalo. Svakako će nam dati neku ideju o tome kako da svoja prijateljstva živimo svjesnije, odgovornije i kako da ih čuvamo.

Teorije o prijateljstvu

Kako nastaje prijateljstvo? Koga netko odabire sebi za prijatelja? Uzbudljive, ali teško rješive zagonetke! Kao u ljubavi, tako je i ovdje prisutna nepoznanica koju sve do sada nismo uspjeli riješiti, dati joj ime. Dokaz je za to i činjenica da čitav niz teorija traži odgovor na bit prijateljstva. Mi ćemo nabrojiti neke od tih teorija.

Prema *teoriji narcizma*, srodne se duše privlače ili, još točnije, narcističke tendencije »guraju« ljude jedne prema drugima. Mi tražimo za pravo sebe u drugima. Međutim, kako god ova dubinsko-psihološka teorija zvučala uvjerljivo, trijezno je razmišljanje i svagdanje iskustvo demantiraju. Ako je netko nervozna i osjetljiva duša, malo će utjehe i radosti nalaziti u prijatelja sličnih osobina. Ili zar u našim prijateljima vidimo samo odražaj naših kreposti, pozitivnih crta? Bez sumnje, postoji određena sličnost u osobama prije nastanka prijateljstva, ali što je netko zrelija, uravnoteženija osoba, bit će joj manje važno hoće li ili neće u drugome vidjeti sebe. Prema nekim istraživanjima, prijatelji doista percipiraju jedni druge kao srodne duše, ali to još nije dokaz da stvarno raspoložu sličnim karakternim crtama. Prema narodnoj mudrosti, čovjeka možemo prepoznati po njegovim prijateljima. Ali ne radi se samo o tome da je dvoje ljudi sličnih osobina pronašlo jedno drugo nego o tome da dugotrajno prijateljstvo doista može ljude učiniti međusobno sličnima.

Testovi ličnosti doista otkrivaju više sličnosti među prijateljima nego općenito među ljudima. G. W. Allport to komentira ovako: za prijateljstvo su posebno važne one crte ličnosti koje omogućuju uživanje u duševna stanja druge osobe, tj. sposobnost za empatiju. Pritom posebnu ulogu imaju dvije osobine: isto životno iskustvo i slična intelektualna razina. Osobe koje imaju slično životno iskustvo lakše će se razumijeti međusobno nego ako nemaju takva zajedničkog iskustva. Iz toga bismo mogli zaključiti da će odrastao lakše razumjeti nekog adolescenta nego obratno. Može li stoga pravo prijateljstvo postojati između osoba različite životne dobi, npr. između starca i mladića? A »zajedničko iskustvo« sugeriralo bi da će svećenik moći naći najboljeg prijatelja među svećenicima, redovnica među redovnicama, liječnici među liječnicima itd. Druga crta koja pogoduje razvoju prijateljstva jest sličnost u mentalnoj razini. Osobe s višom intelektualnom razinom obično lakše prosuđuju druge, možda su kritičnije pa to može utjecati na narav samog odnosa prema drugim ljudima.

Treba ipak dodati da sva istraživanja ne potvrđuju ovu teoriju »zajedničkih osobina«. Osim sličnosti, veliku ulogu pri nastajanju prijateljstva ima i privlačnost, a znamo da se, nerijetko, upravo suprotne duše privlače. Na temelju te intuicije razvila se druga teorija o prijateljstvima.

Teorija komplementarnih potreba smatra da za svoje prijatelje ljudi obično biraju takve osobe u kojih vide najviše mogućnosti za ispunjenje svojih potreba, želja, težnji. Ova dinamika najčešće se opaža pri izboru bračnog partnera. Jedna podvrsta ovog pristupa jest Berglerova teorija »odnosa između razine zdravlja« koja tvrdi ovo: neurotičar privlači neurotičara. U osobnim privlačnostima nema slučajnosti, potrebni smo jedni drugima, i to u prvom redu na neurotskim osnovama.

Nećemo dalje razrađivati ovu teoriju, jer sam uvjeren da se svi možemo složiti u dvjema stvarima. Prvo, da, naravno, postoji i »neurotska privlačnost«, ali — i to je drugo — da se može smatrati normom. Ako i 90% svih ljudi ima karijes zubi, to još ne znači da je normalno imati pokvarene zube! Sam je Freud upao u ovu pogrešku kad je na temelju promatranja rituala neurotskih osoba zaključio da su i vjerski rituali izraz kolektivne neuroze čovječanstva.

Činjenica je da postoje lijepa prijateljstva. Mi bismo željeli naučiti nešto iz njih.

Uvjeti prijateljstva

Za većinu ljudi nastanak je prijateljstva nešto instinktivno: tajnovita i neprotumačiva pojava. Ipak, analizom prijateljstva možemo otkriti neke nužne okolnosti bez kojih ono ne bi bilo moguće.

1. *Slobodna odluka.* Ne postoji administrativnim putem stvoreno ili jednostrano prijateljstvo. Slobodna je odluka prisutna ne samo na početku nego i za vrijeme trajanja prijateljstva. Da bi uopće došlo do prijateljstva, potrebno je da obje strane to hoće ili da bar imaju spremnost za nj. Za razliku od erotske privlačnosti, nezamislivo je jednostrano, neuzvraćeno prijateljstvo. Izjave pak da je netko »prijatelj prirode« ili »prijatelj životinja« samo su analogije, prijateljstva u prenesenu smislu. Nema prijateljstva bez dijaloga. Jednako tako, nije sve prijateljstvo što ljudi tako nazivaju. Članovi nekog kluba nazivaju jedni druge prijateljima, premda se jedva poznaju osobno. Prijateljstvo nisu ni dobri odnosi unutar jedne radne organizacije.

2. *Osobni odnos.* Poput ljubavi, i prijateljstva je subjektivna zajednica. To znači da određenu osobu ne volimo zbog toga što je istog spola, nacije ili uvjerenja kao mi, nego često upravo unatoč svim razlikama, jednostavno zbog nje same. Ovdje bismo mogli povući korisnu usporedbu između zaljubljenosti i prijateljstva. Zaljubljenost po svojoj naravi teži prema ekskluzivnosti, isključivosti: može se razviti samo između dviju osoba, svaki je treći opasnost i izvor ljubomore. Zbog toga je iz odnosa zaljubljenosti gotovo nemoguće isključiti svaku ljubomoru. Naprotiv, pravi prijatelj nikada nije ljubomoran. Ljubomorni čovjek, naime, promatra drugu osobu pomalo kao svoje vlasništvo, želi je imati samo za sebe. U prijateljstvu, naprotiv, prijatelje naših prijatelja i mi smatramo svojim prijateljima.

Prijateljstvo se nikada ne ravna po logici osobne koristi. Stoga je promašeno pitanje: Kakvu korist imam od ovog prijateljstva? To pitanje unaprijed stavlja prijateljstvo na pogrešne tračnice. U prijateljstvu je bitno važan *zajednički cilj*. Istinsko prijateljstvo uvijek nastaje zbog nečega, zbog zajedničkih ideala, ciljeva, a nikada protiv nečega. Naravno, i zajednički neprijatelj može približiti dvoje ljudi, ali takav se odnos ne može nazvati prijateljstvom.

3. *Međusobno povjerenje.* To je spremnost da povjerimo i primimo tajne. Radi se o visokom stupnju povjerenja, ali to nipošto ne obuhvaća potpuno razgolićenje pred drugom osobom. U tome smislu nema apsolutnog povjerenja. Za prijateljstvo je, međutim, posebno važan moment vjernost. Ne postoji »pokusno prijateljstvo«. Prijateljstvo po svojoj naravi teži vječnosti, trajnosti. Onaj koji nije sposoban za vjernost, nije sposo-

ban ni za prijateljstvo. Pritom treba znati da vjernost nije Bogom dana sposobnost, nego pretpostavlja i svjesno nastojanje oko izgradnje odnosa. Zbog toga prijateljstvo lakše nego zaljubljenost, prebrodi krize koje se rađaju iz fizičke udaljenosti, jer duhovni dijalog može trajati i bez fizičke prisutnosti. Poznata su prijateljstva među ljudima koji su se jedva kada osobno susretali.

O »plodovima« pravoga prijateljstva postoje čitave biblioteke, ali i svjedočanstva svagdanjeg iskustva, pa ih ovdje i nećemo obrađivati. Samo ćemo spomenuti ovaj najvažniji plod: po prijateljstvu obogaćujemo životno iskustvo. Kad se neko prijateljstvo zadovoljava samo promatranjem sebe, onda mu prijeti raspad. Već smo rekli da svrha prijateljstva nikada nije samo prijateljstvo, nego zajednički cilj. Taj pak cilj može biti religiozna karizma (tako su nastale gotovo sve redovničke obitelji), može biti filozofska misao, borba za bolji svijet itd.

Teškoće na putu do prijateljstva

Nerijetko se od ljudi čuje jadikovka kako nemaju prijatelje, kako ih je napustio najbolji prijatelj itd. Zašto je netko nesposoban za izgradnju prijateljskih odnosa, odnosno zašto se raspadaju prijateljstva? Pokušajmo pronaći neke uzroke.

Jedna od najvećih teškoća na putu do prijateljstva jest *neurotska potreba za ljubavlju*. Ima ljudi koji nisu naučili davati, nego samo dobiti. Kada se radi o prijateljstvu, ta neurotska potreba da se bude voljen očituje se na različite načine, npr.: »Ja te beskrajno volim, stoga me i ti moraš isto tako voljeti«. Prava poruka ovakvih izljeva ljubavi obično je ova: »Volim te, zato što te trebam«. Ljubomora je također znak neurotske potrebe za ljubavlju, jer teži za posjedovanjem drugoga. Ili, kada prijateljstvo prijeđe u metakomunikaciju, tj. počinje se opravdavati njegovom postojanje, pretjerano isticati kako je ono lijepo, bogato itd., to je obično znak da veza nije više sama po sebi razumljiva, pa se osoba želi na neki način osigurati da je drugi neće napustiti. Općenito govoreći, riječi nisu najvjerniji interpretatori nekog odnosa, prijateljstva ili ljubavi. U riječima ima previše racionalnih elemenata, težnje za opravdanjem. Najdublji osjećaji ne mogu se izreći riječima. Iskreni prijatelji nemaju potrebu tumačiti jedni drugima da su prijatelji, jednako kao što ni zaljubljeni to ne tumače jedni drugima. Mnogo su sigurniji znakovi istinskog prijateljstva neverbalni znakovi: pažnja, stisak ruke, ton glasa itd.

Osnovni problem prijateljstva jest nejednakost u osjećajnome naboju. Ako netko stalno ističe vlastitu nemoć i nedostatnost, npr. »Bez tebe ja bih bio ništa, sve imam zahvaliti tebi itd.«, taj svjedoči o nepostojanju osjećajne ravnoteže između sebe i prijatelja.

Ucjena također signalizira prisutnost neurotske potrebe za ljubavlju. Ta ucjena može ići od sitnih usluga što ih osoba neprestano moli pa sve do prijetnje samoubojstvom, ako bi ga drugi napustio. Gdje god postoji ovakva osjećajna nejednakost, tamo se ne može razviti pravo prijateljstvo budući da se drugi upotrebljava kao sredstvo za zadovoljavanje vlastitih neurotskih potreba za ljubavlju, pažnjom. Ne kažemo da takva

veza nema vrijednosti, samo je treba nazvati svojim imenom: to je terapijska veza, a druga je osoba vjerojatno majčinski supstitut.

Istraživanja su pokazala još jednu opasnost na putu do prijateljstva, a to je osjećajno siromaštvo. Ljudi siromašni u svojoj afektivnosti obično nemaju prijatelje. Nadalje, pronađena je veza i između pojma, slike što je osoba ima o sebi, i prijateljstva. Onaj tko ima jasnu, čvrstu i pozitivnu sliku o sebi, obično ima i više prijatelja, i prijateljstva su mu trajna. Naprotiv, osoba koja se bori s vlastitim identitetom, ima negativnu sliku o sebi, nezadovoljna je sobom, ne može sebe prihvatiti, obično ima malo prijatelja.

Voljeti može samo onaj koji je i sam okusio da je voljen. Čovjek može doživjeti sebe i svoj život vrijednim samo onda ako je iskusio da je za nekoga važan. To iskustvo ujedno je najljepši plod prijateljstva. Tražimo li primjer za to, možemo se izravno obratiti Isusu koji je sam rekao za sebe da je prijatelj ljudi. Mi obično razmišljamo o Isusovoj aktivnoj ljubavi, tj. kako je ljude volio, ali samo rijetko mislimo na to da je Isus bio velik i u tome što je dopuštao da njega ljudi vole, tj. prihvaćao je ljubav svojih prijatelja i pustio da mu oni iskažu tu ljubav onako kako su znali i mogli. Dopustio je da mu grešnica poljubi noge, da Marija i Marta iskažu svoju ljubav na tipičan ženski način: da ga dvore, da se za nje brinu. Isus je prihvaćao ljubav. Time je posvjedočio da mu je ljudska ljubav bila savršena. Ranije smo već naznačili, a sada ponavljamo: bez uzajamnosti nema prijateljstva. Isus je darivao i primao ljubav, imao je prijatelje i bio je prijatelj.

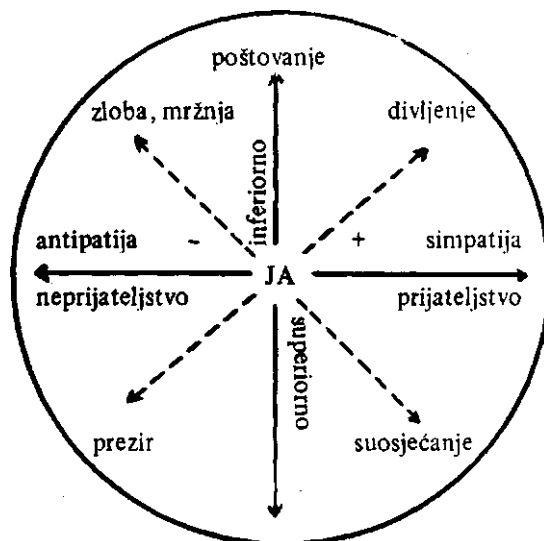
Dinamika prijateljstva

Prijateljstvo pripada onim međuljudskim odnosima koje psihologija obično naziva »osjećajnim stavovima«. Radi se o takvim odnosima prema ljudima koji imaju jaki afektivni naboj, a uz to su trajni, tako da udaraju pečat na ponašanje osobe prema drugoj osobi. Jezgri osjećajnog stava ipak čini jedan misaoni element, a to je način kako mi gledamo (vidimo) sebe u odnosu prema drugoj osobi. Moguće su tri situacije: da sebe vidimo superiornim, inferiornim, ili jednakim s drugima. Uz to, naš odnos prema drugima može biti pozitivan i negativan, tj. prihvaćanje ili odbijanje osobe. Te dvije dimenzije tvore koordinate unutar kojih se mogu smjestiti gotovo svi međuljudski odnosi. Grafički se ti odnosi mogu prikazati na tzv. shemi osjećajnih stavova (str. 275.).

Što možemo pročitati iz ove sheme?

Ima ljudi koji nam se čine nedostiživima, superiornima zbog svoje službe ili ljudske veličine, npr. papa, neki glasoviti znanstvenik, kraljica itd. Ako nas za te osobe i ne vežu nikakve posebne veze, ipak one neka-ko ulijevaju poštovanje. (Kad smo već kao primjer spomenuli papu, možemo se sjetiti da se o njemu s poštovanjem izražavaju i ateistički vođe, i, prema njihovu vlastitu svjedočenju, osjećaju poštovanje prema njemu kad mu dođu u Vatikan.) Ako nas, međutim, prema tim osobama veže još posebna ljubav, onda se u nama pojavljuje osjećaj divljenja. Mi se vjernici divimo papi. Ako pak ne volimo nekoga tko nam se ipak čini nedostiživim, tj. superiornijim od nas, u nama se budi' mržnja ili zloba pre-

Shema osjećajnih stavova*

ma njemu. Dobro je to imati pred očima, jer ima dalekosežnih posljedica za mentalno zdravlje.

Ne pripada izravno našoj temi, ali ćemo spomenuti u ovom kontekstu: ne može se mrziti osoba koju smatramo inferionijom od sebe. Prema takvima pojavljuje se drugi osjećaj, npr. prezir. Ili obratno.- ako nas netko mrzi, ili nam se čini da nas mrzi, to je znak da smo mi za tu osobu »važna ličnost« pa smo u njezinim očima poput gromobrana na koji sipa svoje munje. A znamo iz narodne mudrosti da neće grom u koprivu. To nas može očuvati od mnogih nepotrebnih muka: zašto me mrzi, što sam mu skrivio itd? Vjerojatno nas ta osoba i ne mrzi, nego joj samo služimo kao »kanalizacija« njezine vlastite nesreće. Naime, znamo iz iskustva da sretna osoba nikoga ne mrzi: kad smo sretni i zadovoljni, onda svima želimo istu sreću i zadovoljstvo. Stoga, ako se netko pokaže zlobnim prema nama, očito da nije sretan, a mi samo gromobran za odvod njegove gorčine.

Slika ima i svoju poledinu: ima ljudi prema kojima se mi osjećamo superiornima. Ako ih volimo, prema njima osjećamo suosjećanje, npr. prema siromašnima, bolesnima, malenima. Ako ih pak ne volimo, u nama se pojavljuje osjećaj odbojnosti, prezira. Nije zlo u samome osjećaju, jer se on pojavljuje automatski, zlo je u tome što mi i nesvjesno postavljamo sebe iznad drugih i tako ih promatramo s visoka, a to je protivno evanđelju. Isus je jasno rekao: »Nemojte prezreti ni jednoga od ovih najmanjih«.

Trećoj kategoriji pripadaju osobe koje percipiramo kao sebi jednake. Osjećaji se i ovdje mogu razviti u pozitivnom i negativnom smjeru. Prema onima koje volimo razvija se osjećaj simpatije, dobrohotnosti i

* Prema KREC-KRAČFILD, *Elementi psihologije*, str. 260.

prijateljstva. Prema onima pak koje ne volimo razvija se osjećajni stav antipatije i netolerantnosti, a to rada neprijateljstvom.

Imajući pred očima ovu dinamiku osjećajnih stavova, možemo mnogo toga naučiti o naravi prijateljstva. Možda će biti najsvrsishodnije ako postavimo neka pitanja, koja se inače postavljaju u vezi s prijateljstvom.

1. Da li je moguće pravo prijateljstvo između poglavara i podložnika? Mislim ovdje na sve moguće odnose nadređenih i podređenih: između biskupa i njegova svećenika, poglavara i podložnika, poglavarice i podložnice, šefa i radnika itd. U načelu to je moguće, ali u stvarnosti jedva ostvarljivo. Zašto? Zato što, kada netko u nekim životnim situacijama ovisi o odlukama druge osobe, između njih više ne postoji ravnoteža, jednakost. Mislimo uvijek na poglavara i njegova podložnika, tj. na onoga koji neposredno ovisi o njegovim odlukama. Poglavar samom svojom službom postaje važna osoba u toj situaciji, i osjećajna se dinamika mijenja: ili će to biti divljenje ili pak kritika, da ne kažemo mržnja, u najboljem slučaju poštovanje. A to više nije podloga za prijateljstvo u pravome smislu riječi.

2. Da li je moguće pravo prijateljstvo između svećenika i vjernika laika? U načelu, da, međutim, u stvarnosti i opet dolazi do gornjeg pomaka u odnosima, ako se radi o župniku ili svećeniku koji je ujedno i ispovjednik odnosno duhovni vođa određene osobe. Svećenik, naime, po svojoj službi znači autoritet za vjernika. Budući da svećenička služba nije puka profesija, nego životno opredjeljenje, to nužno opečaćuje čitavo svećeničko biće. Svakako veća je šansa za pravo prijateljstvo ako je druga osoba također vjernik; ne ovisi izravno o tom svećeniku, jer ova-ko imaju barem nešto zajedničko: religiozno iskustvo.

3. Da li je moguće pravo prijateljstvo između odrasle osobe i djeteta, općenito, ako među osobama postoji velika dobna razlika? Ovdje gotovo ne bismo mogli govoriti ni o načelnoj mogućnosti, i zbog velike razlike u životnome iskustvu, i zbog međusobne percepcije tih dviju osoba. Opisana prijateljstva među starcima i djecom više su romantički odnosi nego prava prijateljstva. Taj se odnos mora nazvati drukčije: kao komplementarni osjećaji: mlađa osoba ima potrebu da gleda na nekoga starijeg kao na svoj ideal, a starija osoba ima potrebu da se »sagne« prema nekom djetetu, a to su više očinski odnosno majčinski osjećaji.

4. Da li je moguće pravo prijateljstvo između muškarca i žene? Ignac Lepp je uvjeren da je unatoč svim teškoćama, to načelno moguće. Ali dodaje da to predstavlja istinsku osobnu zrelost u obiju osoba koje su, osim toga postigle natrposječnu duhovnu ravnotežu. Još je potrebno da to prijateljstvo nastane zbog nekoga zajedničkog cilja, zajedničkog ideala, a ne da bude u funkciji uzajamnog tješjenja dvoje razočaranih ljudi. U mladih je to mnogo teže jer osjećajni odnosi snažno teže prema erotskim pa dalje prema seksualnim izmjenama nježnosti. Mladi se još premalo poznaju, još nisu ostvarili zdravu sublimaciju.

Ove bismo varijacije mogli umnožavati u beskraj. Želimo li, međutim, naći zajednički nazivnik za sve ovo što smo dosad rekli, onda bismo mogli postaviti ovo opće načelo: da bi nam netko mogao postati prijatelj, za to nije dovoljno da to mi želimo i hoćemo; pitanje je je li druga

prijateljstva. Prema onima pak koje ne volimo razvija se osjećajni stav antipatije i netolerantnosti, a to rađa neprijateljstvom.

Imajući pred očima ovu dinamiku osjećajnih stavova, možemo mnogo toga naučiti o naravi prijateljstva. Možda će biti najsvrsishodnije ako postavimo neka pitanja, koja se inače postavljaju u vezi s prijateljstvom.

1. Da li je moguće pravo prijateljstvo između poglavara i podložnika? Mislim ovdje na sve moguće odnose nadređenih i podređenih: između biskupa i njegova svećenika, poglavara i podložnika, poglavarice i podložnice, šefa i radnika itd. U načelu to je moguće, ali u stvarnosti jedva ostvarljivo. Zašto? Zato što, kada netko u nekim životnim situacijama ovisi o odlukama druge osobe, između njih više ne postoji ravnoteža, jednakost. Mislimo uvijek na poglavara i njegova podložnika, tj. na onoga koji neposredno ovisi o njegovim odlukama. Poglavar samom svojom službom postaje važna osoba u toj situaciji, i osjećajna se dinamika mijenja: ili će to biti divljenje ili pak kritika, da ne kažemo mržnja, u najboljem slučaju poštovanje. A to više nije podloga za prijateljstvo u pravome smislu riječi.

2. Da li je moguće pravo prijateljstvo između svećenika i vjernika laika? U načelu, da, međutim, u stvarnosti i opet dolazi do gornjeg pomaka u odnosima, ako se radi o župniku ili svećeniku koji je ujedno i isповјednik odnosno duhovni voda određene osobe. Svećenik, naime, po svojoj službi znači autoritet za vjernika. Budući da svećenička služba nije puka profesija, nego životno opredjeljenje, to nužno opečaćuje čitavo svećeničko biće. Svakako veća je šansa za pravo prijateljstvo ako je druga osoba također vjernik; ne ovisi izravno o tom svećeniku, jer ova-ko imaju barem nešto zajedničko: religiozno iskustvo.

3. Da li je moguće pravo prijateljstvo između odrasle osobe i djeteta, općenito, ako među osobama postoji velika dobna razlika? Ovdje gotovo ne bismo mogli govoriti ni o načelnoj mogućnosti, i zbog velike razlike u životnome iskustvu, i zbog međusobne percepcije tih dviju osoba. Opisana prijateljstva među starcima i djecom više su romantički odnosi nego prava prijateljstva. Taj se odnos mora nazvati drukčije: kao komplementarni osjećaji: mlađa osoba ima potrebu da gleda na nekoga starijeg kao na svoj ideal, a starija osoba ima potrebu da se »sagne« prema nekom djetetu, a to su više očinski odnosno majčinski osjećaji.

4. Da li je moguće pravo prijateljstvo između muškarca i žene? Ignac Lepp je uvjeren da je unatoč svim teškoćama, to načelno moguće. Ali dodaje da to predstavlja istinsku osobnu zrelost u obiju osoba koje su, osim toga postigle natrposječnu duhovnu ravnotežu. Još je potrebno da to prijateljstvo nastane zbog nekoga zajedničkog cilja, zajedničkog ideala, a ne da bude u funkciji uzajamnog tješjenja dvoje razočaranih ljudi. U mladih je to mnogo teže jer osjećajni odnosi snažno teže prema erotskim pa dalje prema seksualnim izmjenama nježnosti. Mladi se još premalo poznaju, još nisu ostvarili zdravu sublimaciju.

Ove bismo varijacije mogli umnožavati u beskraj. Želimo li, međutim, naći zajednički nazivnik za sve ovo što smo dosad rekli, onda bismo mogli postaviti ovo opće načelo: da bi nam netko mogao postati prijatelj, za to nije dovoljno da to mi želimo i hoćemo; pitanje je je li druga

osoba *spodobna* za to? Ako nas druga osoba percipira bilo kao superiorne, bilo kao inferiorne, više ne postoji jednakost odnosa, pa se i osjećaji ravnaju prema toj percepciji. Drugi važan moment jest pozitivna slika o sebi što je osoba ima odnosno nema. Ljudi koji nemaju pozitivnu sliku o sebi imaju nutarnju potrebu da stalno pokazuju bolju sliku o sebi, da stalno potvrđuju sebe, pa je to veća vjerojatnost da pate zbog samoće i osamljenosti. Takve će osobe tražiti utjehu, a ne prijateljstvo. M. Rosenberg utvrdio je u jednom ispitivanju da se dvije trećine mladih koji su imali negativnu sliku o sebi istodobno osjećalo i osamljenima. Od mladih, pak koji su imali visoko mišljenje o sebi samo jedan od dvanaestero rekao je da pati zbog osamljenosti. Pozitivna slika o sebi omogućuje ne samo pozitivno vrednovanje i drugih nego olakšava i prijateljstvo i brak. Drugim riječima, čovjek mora najprije izgraditi sebe, a onda ulaziti u trajne osobne odnose kao što su prijateljstvo i brak. Ni prijateljstvo, ni brak po sebi nisu i ne mogu biti lijek za nečiju osobnu patologiju. Mogu ići usporedo, ali se ne smiju pobrkati ta dva odnosa. Naravno, ovo nisu isključivi i apsolutni principi, ali bi mogli poslužiti kao upozorenje: nije prijateljstvo svaki odnos koji ga ljudi tako nazivaju.

Umjesto zaključka pitanje

Koliko prijatelja netko može imati?

Na to pitanje različiti ljudi odgovaraju različito. A odgovori idu od jedan do bezbroj. I vjerojatno nema jednostavna odgovora, jer i ovdje moramo pretpostaviti da su moguće individualne razlike. Ipak, ima nekih istraživanja koja upućuju na to da bi idealan broj prijatelja bio četiri! Odakle taj broj? Jedan je razlog za to psihološke naravi: prijateljstvo zahtijeva ulaganje i vremena i psihičke energije, nerijetko i materijalne žrtve, a to se, očito, ne može množiti u bezbroj. Drugi je razlog možda ovaj: dinamika međuljudskih odnosa mnogo je bogatija ako je prijatelj mojega prijatelja i moj prijatelj. Ali čim ih ima više od četiri unutar istoga uskog prijateljskoga kruga, obično se pojavljuju skupine, parovi, a time je načeto jedinstvo.

Osim ovih, psiholoških razloga, usudio bih se iznijeti i jedan evanđeoski. Ovo nije egzegeza, nego glasno razmišljanje.- čini se da je Isus imao također četiri prijatelja! Mislimo na njegove prijatelje u pravome smislu riječi, što ovdje znači u psihološkome smislu. Doduše, na kraju-života sve svoje učenike nazvao je prijateljima.- »Više vas ne nazivam slugama, nego prijateljima« (Iv 15,15). Ali to je na kraju njegova života. Za vrijeme svojega javnog djelovanja čini se da je samo četvero ljudi stajalo s njim u takvim intimnim, neposrednim odnosima, koje možemo nazvati prijateljskim: Lazar i njegove dvije sestre Marija i Marta te Ivan. Dvije žene i dva muškarca. Ponavljamo, i drugi su mu na neki način bili prijatelji, ali ne u uskome smislu riječi. Oni su mu bili učenici, sljedbenici, a tako su ga i oni percipirali: kao Učitelja, kao Mesiju, kao Vođu. Ali u Lazarovoj kući sjeo bi za stol kao dobri prijatelj, tu se osjećao dobro, pripovijedao bi im, tu bi se odmorio. Da je Ivan bio četvrti ovakav prijatelj, to možemo jasno zaključiti već iz same činjenice da je njemu povjerio svoju Majku. Znači u njega je imao posebno povjerenje. Za svoje prijatelje imao je vremena i za njih je izložio i život. Sjetimo se samo kako su se uplašili učenici kada je krenuo u kuću Lazarovih. U to vrijeme već je

stvorena urota protiv Isusa. On ipak ide. Zašto? »Jer Isus je ljubio Martu, njezinu sestru i Lazara« (Iv 11,5). Učenici, osobito Toma, nastojali su ga zadržati, očajnički su ga nagovarali da ne ide, jer ide u vlastitu propast. Kad im to nije uspjelo, Toma rezignirano kaže: »Hajdemo i mi da umremo s njim!« (Iv 11,16). Vjerojatno je i on postao pravi Isusov prijatelj upravo u tom času, jer »nitko nema veće ljubavi od ove: položiti vlastiti život za svoje prijatelje« (Iv 15,13).

BIBLIOGRAFIJA

- E. BERSCHIED - H. E. WALSTER, *Interpersonal Attraction*, Addison-Wesley, Reading, Mass. 1969.
- K. E. DAVIS, »Amicizia e amore a confronto«, u *Psicologia contemporanea*, 1986, N° 73, 18—24.
- O. S. ENGLISH - G. H. J. PEARSON, *Emotional Problems of Living*, Allen and Unwin, London 1973.
- M. ECK, *L'uomo prete*, SEI, Torino 1974.
- V. E. FRANKL, *The Doctor and the Soul*, Vintage Books, New York 1973.
- K. KREĆ — R. S. KRAČFILD, *Elementi psihologije*, Naučna Knjiga, Beograd 1969.
- I. LEPP, *Psihologija prijateljstva*, KS, Zagreb 1978.
- M. MARINI, »Priestly Celibacy and Fraternity«, u AA. W. . *Priesthood and Celibacy*, Ancora, Milano/Roma 1972., str. 895—917.
- E. MIELENBRINK, *Freundschaft in christlicher Erziehung und Seelsorge*, Echter, Würzburg 1967.
- J. PASQUIER, »Celibacy and Affective Maturity, u *The Way Supplement*, 1972, N° 15, 76—85.

TO HAVE FRIENDS AND TO BE A FRIEND

Summary

In the first part of his study the author analyses the psychological conditions of the friendship: free choice, personal relationship, mutual trust. He sees the main obstacle for friendship in a neurotical need for love. The second part of the study deals with some interpersonal attitudes which usually inable a person to enter in a satisfactory relationships with others, i. e. to be a friend. Such attitudes are basically two: seeing oneself superior or inferior in comparison to others. True friendship is possible only between persons that percieve each others as partners on the same level.